

بررسی انسجام نقشه مهندسی فرهنگی کشور با برنامه‌های ششم و هفتم توسعه

مهدی همتی ابوالوردی^۱ مهدی قنبری^۲ مرتضی جوانعلی آذر^۳

چکیده

هدف این پژوهش ارزیابی انسجام عمودی سیاستی میان «نقشه مهندسی فرهنگی کشور» به‌عنوان سند راهبردی بالادستی و بخش‌های فرهنگی برنامه‌های ششم و هفتم توسعه جمهوری اسلامی ایران است. در این راستا، پرسش اصلی پژوهش ناظر بر میزان هم‌راستایی اهداف و ابزارهای این اسناد در قالب چهارچوب انسجام خط‌مشی عمومی است. چهارچوب نظری پژوهش، بر مفاهیم انسجام خط‌مشی در ادبیات سازمان همکاری و توسعه اقتصادی و طبقه‌بندی ابزارهای هاوالت استوار است. روش پژوهش تحلیل مضمون کیفی نظریه‌محور، براساس رویکرد براون و کلارک بوده که اهداف (۵۰ کد از نقشه، ۶۶ از ششم، ۷۳ از هفتم) و ابزارها (۳۶۵ از نقشه، ۶۶ از ششم، ۶۷ از هفتم) را استخراج، کدگذاری و مقایسه کرده است. یافته‌ها حاکی از وجود هم‌افزایی نسبی در برخی حوزه‌ها همچون تحکیم خانواده، فرهنگ اسلامی، و مقابله با جنگ نرم است. با این حال، شکاف‌هایی قابل توجه در حوزه‌هایی نظیر بازآفرینی نظام فکری، هنر متعهد، جهانی‌سازی گفتمان اسلامی و سبک زندگی اسلامی-ایرانی به چشم می‌خورد. از منظر ابزاری، درحالی‌که نقشه مهندسی فرهنگی بر سازمان‌دهی و اطلاع‌رسانی تمرکز دارد، برنامه ششم توسعه به اقتدار و پشتیبانی مالی اولویت داده، و برنامه هفتم نیز از ضعف جدی در ابزارهای اقتدار رنج می‌برد. نتیجه‌گیری پژوهش بیانگر ناهماهنگی در پیوند چشم‌اندازهای کلان با ابزارهای اجرایی است که اجرای مؤثر سیاست‌های فرهنگی را با چالش مواجه ساخته است. پیشنهادهایی همچون احیای راهبردهای مغفول، تقویت ابزارهای نظارتی، و هماهنگی نهادی برای ارتقای انسجام سیاستی ارائه شده است.

واژگان کلیدی

انسجام سیاستی؛ نقشه مهندسی فرهنگی؛ برنامه ششم و هفتم توسعه؛ هم‌افزایی خط‌مشی؛ شکاف سیاستی.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت راهبردی فرهنگ دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام (نویسنده مسئول)
abdollahsedaqat76@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت رسانه دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام
abbasghasemi5759@gmail.com

۳. دانشیار دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام
javanali@isu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۷

۱. مقدمه

۱-۱. بیان مسئله

انسجام خط‌مشی، پیش‌نیازی اساسی برای تحقق اثربخش اهداف کلان سیاست‌گذاری عمومی است که هماهنگی درون یا میان خط‌مشی‌ها را برای پشتیبانی نظام‌مند از اهداف تعیین‌شده و ایجاد هم‌افزایی تضمین می‌کند (عباسی، ۱۳۹۵؛ عطاردی، دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۶). فقدان انسجام به اتلاف منابع، تعارض نهادی، موازی‌کاری و ناکارآمدی مداخلات عمومی منجر می‌شود، درحالی‌که هم‌راستایی اهداف، ابزارها و سازوکارهای ارزیابی، موفقیت سیاست‌ها را تقویت می‌کند (هایدن^۱، ۱۹۹۹: ۷۳؛ مقدس‌پور و همکاران، ۱۳۹۱). در حوزه پیچیده سیاست‌گذاری فرهنگی ایران، که با چالش‌هایی نظیر تعدد نهادهای تصمیم‌گیر و فقدان نظام ارزیابی روبه‌روست، نقشه مهندسی فرهنگی کشور (۱۳۹۱) به‌عنوان سند بالادستی برای هدایت برنامه‌های توسعه طراحی شده است (نادری، ۱۳۹۵). با این حال، بررسی اجمالی برنامه‌های ششم و هفتم توسعه نشان‌دهنده شکاف‌هایی در هم‌راستایی اهداف، هماهنگی نهادی و یکپارچگی ابزارها با این سند است که مانع تحقق مهندسی فرهنگی و ایجاد هماهنگی بلندمدت می‌شود. این پژوهش با تحلیل تطبیقی محتوای فرهنگی برنامه‌های ششم و هفتم توسعه و میزان هم‌راستایی آن‌ها با مؤلفه‌های انسجام سیاستی نقشه مهندسی فرهنگی، به شناسایی این شکاف‌ها و ارائه راهبردهای عملی برای رفع آن‌ها می‌پردازد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت

پژوهش حاضر به دلیل نبود مطالعه‌ای جامع و تطبیقی در بررسی انسجام سیاستی بین نقشه مهندسی فرهنگی کشور و برنامه‌های ششم و هفتم توسعه، با هدف رفع خلأ پژوهشی انجام می‌شود. نقشه مهندسی فرهنگی، به‌عنوان سند بالادستی، باید با اسناد پایین‌دستی هماهنگ باشد تا از ناهماهنگی‌های سیاستی، اتلاف منابع و ناکامی در تحقق اهداف فرهنگی جلوگیری کند (عباسی، ۱۳۹۵). این پژوهش با تحلیل تطبیقی و نظام‌مند، نقاط اشتراک و انحرافات سیاستی را شناسایی کرده و با ارائه ابزارهای سنجش انسجام، به شفاف‌سازی و اصلاح سیاست‌های فرهنگی کمک می‌کند. نتایج این مطالعه برای نهادهای سیاست‌گذار، از جمله شورای عالی انقلاب فرهنگی، مجلس شورای اسلامی و قوه مجریه، در برنامه‌ریزی فرهنگی آینده کاربرد دارد.

۳-۱. سؤالات تحقیق

سؤال اصلی: انسجام عمودی اسناد منتخب چگونه است و راهکارهای انسجام‌بخشی مبتنی بر شکاف‌های سیاستی شناخته‌شده در حوزه اسناد سیاستی فرهنگی چیست؟

سؤال فرعی: انسجام اهداف موجود در برنامه ششم و هفتم با نقشه مهندسی فرهنگی کشور چگونه است؟ انسجام برنامه ششم و هفتم، از نظر ابزاری با نقشه مهندسی فرهنگی کشور چگونه است؟

۴-۱. پیشینه تحقیق

مطالعات انسجام سیاست‌گذاری فرهنگی در ایران شامل چند محور است. یوسفی و خلجی (۱۳۹۹) با روش تحلیل محتوای کیفی، سند نقشه مهندسی فرهنگی را بررسی کردند. این پژوهش نشان داد که برخی بخش‌های سند با اصول خط‌مشی‌گذاری هم‌خوانی ندارد. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۲) لایحه برنامه هفتم توسعه را در حوزه فرهنگ عمومی، هنر و صنایع خلاق تحلیل کرد. این گزارش نواقص این لایحه را مشخص نمود. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی (۱۳۹۴) در نشست، محدودیت‌های تخصیص مواد فرهنگی در برنامه ششم توسعه را نقد کرد. عباسی و احمدی (۱۳۹۶) انسجام خط‌مشی‌های علوم، تحقیقات و فناوری را از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۶ بررسی کردند. آن‌ها از روش تحلیل محتوای مستندات و چهار مؤلفه اهداف، ابزار، نهادهای تصویب‌کننده و مشارکت‌کننده استفاده کردند. رستمی و محمدی (۱۴۰۲) انسجام سیاستی در حوزه انرژی را تحلیل کردند. این مطالعه نشان داد که نبود هماهنگی به ناکارآمدی منجر می‌شود و مفاهیم آن به فرهنگ قابل تعمیم است. نادری و محمدزاده (۱۳۹۵) ابهامات و عدم شفافیت در سیاست‌گذاری فرهنگی ایران را بررسی کردند. این ابهامات به ناهماهنگی سیاست‌ها منجر می‌شود. دانایی‌فرد و همکاران (۱۳۹۴) با چهارچوب انسجام خط‌مشی، دلایل محقق نشدن نیات خط‌مشی‌گذاران در حوزه فرهنگ را تحلیل کردند.

۵-۱. روش تحقیق

این پژوهش با هدف بررسی انسجام عمودی سیاستی بین نقشه مهندسی فرهنگی کشور (۱۳۹۲) به‌عنوان سند بالادستی و بخش‌های فرهنگی برنامه ششم توسعه (۱۳۹۶-۱۴۰۲، بخش هفدهم) و برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۳-۱۴۰۷، فصل پانزدهم) و شناسایی شکاف‌های سیاستی در اهداف و ابزارهای این اسناد انجام شد. رویکرد پژوهش کیفی و مبتنی بر تحلیل مضمون نظریه‌محور براون و

کلارک^۱ (۲۰۰۶) بود که مضامین سیاستی اهداف و ابزارها را با اقتباس از مؤلفه‌های انسجام‌سنجی سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۲ (۲۰۱۶)، مدل ارزیابی انسجام بهاراتا (۲۰۰۶) از حیث مؤلفه‌های مورد بررسی (نه روش کمی آن)، و طبقه‌بندی ابزارهای هاوالت^۳ (۲۰۱۱) استخراج و تحلیل کرد (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۲۰۱۶: ۲۴؛ زایگرمن^۴، ۲۰۱۸: ۱۳۸؛ هاوالت، ۲۰۱۱: ۲۲). مؤلفه‌های اهداف و ابزارها به‌عنوان محورهای اصلی تحلیل از چهارچوب نظری استخراج شدند. مؤلفه‌های بایگران، باوجود حضور در مدل‌های ارزیابی انسجام، به‌دلیل عدم توجه جدی نقشه‌مهندسی فرهنگی به این حوزه، از تحلیل حذف شد. اسناد مورد مطالعه شامل نقشه‌مهندسی فرهنگی (مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی)، مواد فرهنگی برنامه ششم توسعه (مواد ۹۲ تا ۱۰۴)، و برنامه هفتم پیشرفت (مواد ۷۴ تا ۸۵) با روش کتابخانه‌ای گردآوری شدند. این اسناد به‌دلیل نقش محوری در حکمرانی فرهنگی و امکان تحلیل انسجام عمودی سیاستی انتخاب شدند.

۱-۵-۱. مراحل هفت‌گانه اجرای پژوهش

۱. اهداف نقشه‌مهندسی فرهنگی: ۵۰ کد باز از اهداف نقشه با تحلیل محتوای کیفی استخراج و با ۱۳ راهبرد کلان سند برای مقایسه با برنامه‌های ششم و هفتم توسعه هم‌خوان شد.
۲. ابزارهای نقشه‌مهندسی فرهنگی: ۳۶۵ ابزار از اقدامات راهبردها شناسایی و براساس چهارچوب هاوالت (۲۰۱۱) در چهار دسته اطلاع‌رسانی، اقتدار، پشتیبانی مالی و سازمان‌دهی کدگذاری شد.
۳. اهداف برنامه‌های توسعه: ۶۶ هدف از برنامه ششم و ۷۳ هدف از برنامه هفتم با تحلیل مضمون استخراج و ذیل ۱۳ راهبرد کلان سامان یافت.
۴. ابزارهای برنامه‌های توسعه: ۶۶ ابزار از برنامه ششم و ۶۷ ابزار از برنامه هفتم شناسایی و براساس چهارچوب هاوالت (۲۰۱۱) در چهار دسته طبقه‌بندی شد.
۵. ماتریس اهداف: ماتریس‌های تطبیقی (جدول ۲) برای ۱۳ راهبرد کلان طراحی و اهداف هم‌پوشان و غایب با تحلیل براون و کلارک (۲۰۰۶) بررسی شد.
۶. ماتریس ابزارها: ماتریس‌های تطبیقی (جدول ۳) برای ۱۳ راهبرد کلان تشکیل و فراوانی ابزارها در دسته‌های اطلاع‌رسانی، اقتدار، پشتیبانی مالی و سازمان‌دهی محاسبه شد.

1. Braun & Clarke

2. OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)

3. Howlett

4. Zeigermann

۷. تحلیل انسجام: انسجام اهداف و ابزارها با مؤلفه‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (۲۰۱۶) و مدل بهاراتا (۲۰۰۶) ارزیابی و هم‌گرایی‌ها، واگرایی‌ها و شکاف‌ها شناسایی شد. ماتریس‌های اهداف (جدول ۲) و جداول فراوانی ابزارها (جدول ۳) و جداول ۴ و ۵ برای نمایش انسجام طراحی و با مقیاس کیفی (خیلی قوی تا خیلی ضعیف) ارزیابی شد.

۲. ادبیات نظری

۲-۱. مفهوم انسجام خطمشی

انسجام خطمشی عمدتاً در مسائلی معنا می‌یابد که دامنه‌ای گسترده‌تر از یک حوزه خطمشی دارند (پرونتر^۱، ۲۰۱۶). به بیان سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، هنگامی که اقدامات و خطمشی‌های دولت در تمامی بخش‌ها و نهادها به صورت متقابل یکدیگر را پشتیبانی کنند و برای دستیابی به اهداف هم‌افزایی ایجاد کنند، انسجام خطمشی محقق می‌شود (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۲۰۰۳). انسجام خطمشی را می‌توان به صورت یک طیف دوگانه تصور کرد که در یک سوی آن، خطمشی‌ها از یکدیگر حمایت می‌کنند و در سوی دیگر، به صورت عمدی یا غیرعمدی اثرات یکدیگر را خنثی می‌کنند (آشوف^۲، ۲۰۰۵). با این حال، دستیابی به انسجام کامل، که در منتهی‌الیه طیف مثبت قرار دارد، در دنیای واقعی خطمشی‌گذاری عملاً غیرممکن است (بری^۳، کینگ^۴ و متیوز^۵، ۲۰۱۰). این امر ناشی از تنوع گروه‌های هدف و تعدد اهداف متفاوتی است که نیازمند ایجاد تعادل بین آن‌ها است (پیچوتو^۶، ۲۰۰۵). برای فهم دقیق‌تر مفهوم انسجام، می‌توان تعامل بین دو خطمشی را مانند دو بردار در نظر گرفت که شامل دو مؤلفه است: (۱) جهت تأثیرگذاری خطمشی‌ها (آیا خطمشی الف بر خطمشی ب اثر می‌گذارد یا برعکس) و (۲) ماهیت مکمل یا جایگزین بودن خطمشی‌ها (تقویت خطمشی الف منجر به تقویت خطمشی ب می‌شود یا آن را تضعیف می‌کند) (دیتون-جانسون^۷ و کاتسلی^۸، ۲۰۰۶: ۱۴). در واقع، وجود تعامل بین

1. Prontera
2. Ashoff
3. Barry
4. King
5. Matthews
6. Picciotto
7. Dayton-Johnson
8. Katseli

خط‌مشی‌ها پیش‌نیاز انسجام است (اوبرتور^۱ و گرینگ^۲، ۲۰۰۶). برای تبدیل تعاملات مخرب به تعاملات سازنده، که به معنای ایجاد انسجام است، لازم است به فرایند خط‌مشی‌گذاری و محتوای خط‌مشی‌ها به‌صورت هم‌زمان توجه شود (دی فرانچسکو^۳، ۲۰۰۱).

۲-۲. مفاهیم مشابه

غالباً اصطلاحات انسجام خط‌مشی، یکپارچگی خط‌مشی، هماهنگی خط‌مشی و سازگاری خط‌مشی به‌جای یکدیگر به کار می‌روند و معنای یکسانی از آن‌ها برداشت می‌شود (استید^۴ و مایرز، ۲۰۰۴: ص ۷۰). برای مثال، برخی سازگاری و انسجام را یکسان می‌دانند، درحالی‌که گروه دیگری از پژوهشگران، میان آن‌ها تمایز قائل شده‌اند و سازگاری را شرط لازم انسجام می‌دانند و بدین طریق دیدگاه سلسله‌مراتبی اتخاذ کرده‌اند (اشتروس^۵، ۲۰۱۴: ۱۷). سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، سه اصطلاح هماهنگی، سازگاری و انسجام را به شرح ذیل تعریف می‌کند (باس^۶ و دالال-کلیتون^۷، ۲۰۱۲: ۲۸۰-۲۸۲):

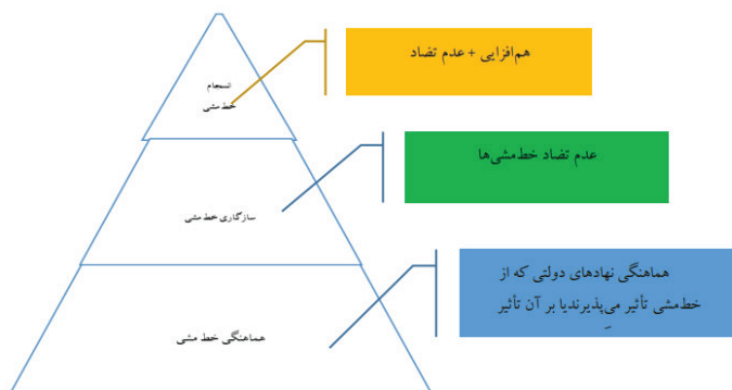
الف) هماهنگی خط‌مشی به معنای هماهنگی بین نهادهایی است که از خط‌مشی تأثیر می‌پذیرند و یا در آن منفعتی برایشان متصور است. چنین هماهنگی متضمن تقلیل پیشنهاد اولیه تا سطح موردقبول اکثریت است تا بدین طریق اجماع حاصل شود.

ب) سازگاری خط‌مشی بیشتر معطوف به طراحی و اجرای خط‌مشی‌های وزارتخانه‌ها و نهادهای مختلف است، به‌طوری‌که پشتیبان یک هدف کلان باشند و این هدف معمولاً در سطح بالای سیاسی اعلام می‌شود. برای مثال، کاهش فقر چنین هدفی است. ایده اصلی مفهوم سازگاری، اجتناب از خط‌مشی‌هایی است که در دستیابی به هدف کلان تعریف‌شده با هم تعارض دارند.

ج) هدف انسجام خط‌مشی والاتر است. انسجام هم در پی نیل به اهدافی است که به‌طور سیاسی تعریف می‌شوند و هم در جست‌وجوی چیزی بیش از حذف تضادهای خط‌مشی است و به‌دنبال اقدام خلاقانه‌تری است که همه خط‌مشی‌های ذی‌ربط را برای افزایش احتمال دستیابی

-
1. Oberthür
  2. Gehring
  3. Di Francesco
  4. Steed & Myers
  5. Strauss
  6. Bass
  7. Dalal-Clayton

به هدف تجهیز کند. تأکید انسجام بر ارزش افزوده‌ای است که از سهمیاری‌های جوامع مختلف خطمشی حاصل می‌شود، بنابراین فراتر از مفهوم سازگاری است (عباسی و احمدی، ۱۳۹۶: ۱۲۱).

شکل ۱- تمایز مفهومی انسجام، سازگاری و هماهنگی

۶۳

در پژوهشی دیگر، به بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های چهار مفهوم حکمرانی شبکه‌ای، انسجام خطمشی، یکپارچگی خطمشی و دولت کل‌گرا پرداخته شده است:

۲-۱. تفاوت‌ها

الف) در میان چهار اصطلاح مذکور، تنها حکمرانی شبکه‌ای است که در کنار دو رویکرد سلسله‌مراتبی و بازار، به ایجاد ساختار جدید برای حکمرانی اقدام می‌نماید. سه حالت دیگر فقط به دنبال بهینه‌سازی و یا کمک به ساختار سلسله‌مراتبی/بازار در حکمرانی هستند. به عبارت دیگر، ساختار شبکه‌ای، سلسله‌مراتب و بازار را پاسخ‌گوی نیازهای حاکمیتی ندانسته و رویکرد جدیدی را ارائه می‌کند، ولی انسجام خطمشی، دولت کل‌گرا و یکپارچه‌سازی خطمشی هنوز به ساختارهای مذکور اعتقاد دارند و سعی می‌کنند کارکرد آن را ارتقا بخشند.

ب) از میان سه رویکرد دولت کل‌گرا، انسجام خطمشی و یکپارچه‌سازی خطمشی، دو رویکرد انتهایی علاوه بر هماهنگی، سعی بر هم‌افزایی در خطمشی‌گذاری را نیز دارند، ولی دولت کل‌گرا در حد هماهنگی اکتفا کرده است.

ج) از میان چهار رویکرد مذکور، فقط در یکپارچه‌سازی خطمشی است که شاهد ایجاد خطمشی جدید و ورای خطمشی‌های موجود هستیم. خطمشی ایجادشده حتی ممکن است با آنچه به‌عنوان هدف در خطمشی‌های موجود است، تفاوت‌های اساسی داشته باشد.

۲-۲-۲. شباهت‌ها

الف) در تمامی حالت‌های چهارگانه، می‌توان رویکرد افقی و عمودی در ساختار را مشاهده کرد؛ بدین معنا که هریک از آن‌ها معتقد به هماهنگی افقی و عمودی هم‌زمان هستند.

ب) علت به وجود آمدن همه آن‌ها را می‌توان نقصان‌های ساختاری دولت دانست. عدم توانایی دولت در ارائه خدمات به‌موقع و مناسب به شهروندان سبب شده است تا راهکارهای مکمل یا جایگزین برای ساختار دولت اندیشیده شود.

ج) همه این حالات به دنبال افزایش اثربخشی و کارآمدی در فرایند خط‌مشی‌گذاری هستند.

د) هریک می‌توانند گستره‌ای محلی، ملی و یا بین‌المللی داشته باشند.

ه) عنصر هماهنگی نقش پررنگی را در همه آن‌ها ایفا می‌کند (قلی‌پور، دانایی‌فرد، امیری، و عطاردی، ۱۳۹۴: ۱۰۰).

۲-۳. گونه‌شناسی انسجام خط‌مشی

نوع‌شناسی اول: انسجام افقی: هماهنگی خط‌مشی‌های کمکی و غیر کمکی برای توسعه؛ انسجام عمودی: سازگاری خط‌مشی‌ها در اتحادیه اروپا؛ انسجام درونی: هماهنگی اهداف و کارکردهای یک خط‌مشی؛ انسجام دهنده-گیرنده: تعامل کشورهای صنعتی و در حال توسعه؛ انسجام چندسویه: همکاری سازمان‌های بین‌المللی.

نوع‌شناسی دوم: انسجام نهادی: هماهنگی تصمیم‌گیری و عملکرد نهادها در سطوح بین‌سطحی، بین‌نهادی و درون‌نهادی.

نوع‌شناسی سوم: انسجام درونی: هماهنگی اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت؛ انسجام درون‌کشوری: سازگاری خط‌مشی‌های یک کشور OECD؛ انسجام بین‌کشوری: هماهنگی کشورهای OECD؛ انسجام دهنده-گیرنده: همکاری کشورهای فقیر و غنی.

نوع‌شناسی چهارم: سازگاری درونی: عدم تناقض اهداف؛ سازگاری کل: هماهنگی خط‌مشی‌های دولت؛ هماهنگی بین‌سازمانی: همکاری نهادها؛ هم‌راستایی: تطابق خط‌مشی‌های داخلی و خارجی.

نوع‌شناسی پنجم: انسجام محدود (۱): ناسازگاری درونی یک خط‌مشی؛ انسجام محدود (۲): ناسازگاری خط‌مشی‌های خارجی؛ انسجام گسترده: تأثیر خط‌مشی‌های غیر توسعه‌ای بر کشورهای در حال توسعه.

نوع‌شناسی ششم: انسجام افقی: تقویت خط‌مشی‌های واحدها؛ انسجام عمودی: هماهنگی نهادها؛ انسجام زمانی: اثربخشی خط‌مشی‌ها در طول زمان (عباسی، ۱۴۰۳: ۳۲۸).

۴-۲. مدل‌های اندازه‌گیری انسجام خط‌مشی

در مدل اول، انسجام براساس اهداف، ابزار، و بازیگران خط‌مشی‌های مصوب اندازه‌گیری می‌شود. بدین منظور، ابتدا اسناد موردنظر به‌لحاظ محتوا تحلیل، مؤلفه‌های مذکور در هر سند استخراج، و در نهایت ماتریسی تشکیل می‌شود که هر خانه آن نشانگر تعداد اشتراکات هر سند با سند دیگر براساس اهداف، ابزار و بازیگران است. سپس ماتریس نرمال‌سازی می‌شود. پس از انجام عملیات نرمال‌سازی، تمام درایه‌های ماتریس مقادیر صفر و یک را به خود خواهند گرفت و مطابق ماتریس، میزان انسجام اسناد با یکدیگر محاسبه خواهد شد (دورایا^۱ و بهارداواج^۲، ۲۰۰۷).

جدول ۱- ماتریس اندازه‌گیری انسجام براساس مدل دورایا و بهارداواج، (۲۰۰۷)

	سند ۱	سند ۲	سند ۳	کل ردیف
سند ۱		$I - a_{12}$	$I - a_{13}$	جمع
سند ۲	$I - a_{21}$			
سند ۳	$I - a_{31}$			
کل ستون	جمع			A

ماتریس نهایی: عدم انسجام کامل وقتی است که مقدار هر درایه ۱ و در نتیجه مقدار این خانه ۱۲ باشد:

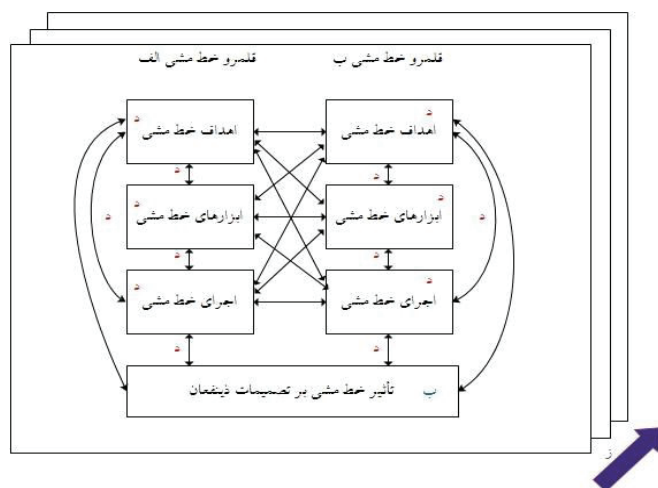
$$A * Imm/9 \text{؛ پس درصد انسجام عبارتند از: } (ij) - i$$

در مدل دوم، انسجام خط‌مشی در سه بُعد درونی، بیرونی، و زمانی سنجش می‌شود. انسجام درونی خط‌مشی بر قلمرویی از خط‌مشی متمرکز می‌شود و اهداف مختلف خط‌مشی، ابزارها، و اجرا به‌طور افقی (برای مثال، با مقایسه اهداف مختلف) و عمودی (برای مثال، مقایسه اهداف با ابزارها) ارزیابی می‌شوند تا تعیین شود که آیا در یک راستا هستند یا خیر. رهاوردهای خط‌مشی نیز در رابطه با اهداف خط‌مشی ارزیابی و سنجش می‌شوند. انسجام بیرونی نیز مجدداً به بررسی

1. Duraiappah

2. Bhardwaj

سازگاری میان اهداف خطمشی از دو قلمرو خطمشی مختلف می‌پردازد. انسجام خطمشی زمانی نیز به معنای سازگاری و قابل پیش‌بینی بودن خطمشی‌ها در طول زمان است (هوتونن^۱، کیویما^۲ و ویرک‌ماکی^۳، ۲۰۱۴؛ نیلسون^۴ و همکاران، ۲۰۱۲).

شکل ۲- مدل اندازه‌گیری انسجام نیلسون و همکاران (۲۰۱۲)

در مدل سوم، انسجام یک مفهوم مکنون است و سه متغیر مسائل، منافع، و هدف‌گذاری مبنای برآورد انسجام خطمشی در قلمرو خاصی از خطمشی هستند. بدین ترتیب، احتمالاً فضای خطمشی که بیشترین تمرکز موضوع بحث‌انگیز را دارد، نسبت به فضایی که شامل موضوعات گوناگون و تمرکز کم است، انسجام بیشتری خواهد داشت. درگیری گروه ذی‌نفع، یکی از جوانب مهم گوناگونی موضوع و انسجام خطمشی است. فضای خطمشی که شامل منافع گوناگون و متنوع است و در آن هر گروهی متعاقباً مسائل بحث‌انگیز خود را دنبال می‌کند، بیشتر شبیه صفحه شطرنجی است که از خانه‌های متعدد تشکیل شده است. در مقابل، فضای خطمشی که منافع اندکی در آن غالب است، به مجموعه محدودتری از موضوعات بحث‌انگیز توجه می‌کند، لذا انسجام خطمشی بیشتری داشته یا حداقل پتانسیل بیشتری برای انسجام دارد. در این روش، برای محاسبه تمرکز موضوع بحث‌انگیز و تمرکز منافع در هر قلمرو، از شاخص هر فیندال استفاده

1. Huttunen
2. Kivimaa
3. Virkamäki
4. Nilsson

می‌شود. امتیاز یک، نشانگر میزان بالای تمرکز، و امتیاز صفر، میزان پایین تمرکز را نشان می‌دهد (می^۱، ورکمن^۲ و ساپوتیچن^۳، ۲۰۰۶).

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. بررسی انسجام اهداف

۳-۱-۱. معرفی ساختار جدول و توصیف کلی انسجام اهداف

جدول سه‌صفحه‌ای حاضر، انسجام اهداف سیزده راهبرد نقشه مهندسی فرهنگی کشور (۱۳۹۲) را با اهداف برنامه ششم توسعه (۱۳۹۶-۱۴۰۲) و برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۳-۱۴۰۷) مقایسه می‌کند. این جدول در پنج ستون سازمان‌دهی شده است:

۱. اهداف یا همان راهبردهای کلان نقشه مهندسی فرهنگی: شامل سیزده راهبرد کلان (مانند تقویت فرهنگ اسلامی-ایرانی، سبک زندگی اسلامی-ایرانی، و مقابله با جنگ نرم) که چهارچوب هویت‌محور و کلان‌سند را نشان می‌دهند.

۲. اهداف برنامه ششم توسعه: ۶۶ هدف استخراج‌شده از مواد ۹۲ تا ۱۰۴ که براساس سیزده راهبرد کلان نقشه سامان‌دهی شده‌اند و ذیل هر محور، مانند تحکیم خانواده، انسجام آن‌ها سنجیده شده است. این برنامه به تحکیم خانواده و گردشگری، با ترتیب اختصاص هجده و دوازده هدف، توجه ویژه‌ای کرده است، هرچند از حیث انسجام با مجموعه راهبردها و اهداف ذیل هر یک در نقشه، مجموعاً عملکرد چندانی موفقیت نداشته است.

۳. اهداف برنامه هفتم پیشرفت: ۷۳ هدف استخراج‌شده از مواد قانونی (مانند مواد ۷۵ تا ۸۳)، که آن هم ذیل سیزده هدف یا راهبرد کلان نقشه مهندسی فرهنگی سامان‌دهی شده است. این اهداف عمدتاً با تأکید جدی بر حوزه‌هایی مانند خانواده، رسانه و امنیت اجتماعی، که به ترتیب سیزده، یازده و نه هدف را به خود اختصاص داده‌اند، تدوین شده‌اند.

۴. اهداف مشترک و غایب: در ستونی دیگر، اهداف مشترک (هم‌افزایی بین اهداف اسناد) و اهداف غایب (شکاف‌های هدف‌های سیاستی، اهدافی که در یک نقشه حاضر و در دیگری غایب‌اند) مشخص شده‌اند.

۵. توصیف انسجام: در این ستون، وضعیت کلی انسجام از خیلی قوی تا خیلی ضعیف توصیف شده است.

این جدول (جدول ۲-۳) با استفاده از تحلیل مضامین کدهای متعدد اهداف، طراحی و براساس اهداف سیزده‌گانه مستخرج از راهبردهای کلان نقشه مهندسی فرهنگی سامان گرفته و مقایسه شده است و تصویری جامع از انسجام لایه اهداف ارائه می‌دهد. هر راهبرد به‌صورت جداگانه بررسی شده تا هم‌افزایی و شکاف در راستای تحقق سیاست‌های فرهنگی مشخص شوند.

جدول ۲- پوشش اهداف نقشه مهندسی فرهنگی در برنامه‌های ششم و هفتم

رد.	راهبرد کلان	کد اهداف نقشه مهندسی	کد اهداف برنامه ششم	کد اهداف برنامه هفتم	توصیف وضعیت انسجام	ارزیابی انسجام
۱	نهادینه‌سازی فرهنگ اسلامی-ایرانی	نهادینه‌سازی فرهنگ قرآن و عترت تبیین شعائر الهی ترویج آیین‌های اسلامی-ایرانی سامان‌دهی نمادهای فرهنگی	توسعه نهادهای فرهنگی-مذهبی (ماده ۹۲) احیای موقوفات فرهنگی (ماده ۹۲) تبدیل بقاع به قطب (ماده ۹۲، بند ت) تشبیه جایگاه مساجد (ماده ۹۵) تقویت کانون‌های مساجد (ماده ۹۵، بند ج) توسعه فضاهای مذهبی (ماده ۹۵، ماده ۹۵، بند الف) تعمیق ارزش‌های قرآنی (ماده ۹۷) ترویج سیره اهل بیت (ماده ۹۷) استفاده از ظرفیت زیارتی (ماده ۹۷) سامان‌دهی امور زائران (ماده ۹۷، بند الف) توسعه خدمات زیارتی (ماده ۹۷، بند ب)	احیای موقوفات در جهت حمایت از فعالیت‌های قرآنی (ماده ۷۵، بند ج) تولید محتوای فاخر (ماده ۷۶، بند ب) ارتقای اخلاق و فرهنگ اسلامی (ماده ۷۶، بند ب) ترویج مهدویت (ماده ۷۶، بند ت) توسعه فرهنگ زیارت (ماده ۸۳، بند د) تولید محصولات رسانه‌ای قرآنی (ماده ۷۴)	اهداف غایب برنامه ششم: ترویج آیین‌های ایرانی اهداف غایب برنامه هفتم: ترویج آیین‌های ایرانی سامان‌دهی نمادهای فرهنگی	متوسط
۲	بازآفرینی نظام فکری	بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی	-	-	-	خیلی ضعیف

رد.	راهبرد کلان	کد اهداف نقشه مهندسی	کد اهداف برنامه ششم	کد اهداف برنامه هفتم	توصیف وضعیت انسجام	ارزیابی انسجام
۳	تعمیر نهاد خانواده	تبیین جایگاه خانواده تشکیل خانواده اسلامی تحکیم پیوندهای خانوادگی تعالی معنوی خانواده ایمن سازی خانواده از آسیبها	تحکیم خانواده (ماده ۱۰۲، بند پ) تقویت نهاد خانواده (ماده ۱۰۱) استیفای حقوق زنان (ماده ۱۰۱) بهره‌مندی از سرمایه زنان (ماده ۱۰۱) اعمال عدالت جنسیتی (ماده ۱۰۱) تقویت جایگاه زنان (ماده ۱۰۱) رصد شاخص‌های زنان (ماده ۱۰۱، تبصره ۱) تنظیم آیین‌نامه جنسیتی (ماده ۱۰۱، تبصره ۲) تقویت جامعه خانواده‌محور (ماده ۱۰۲) تعالی کارکردهای خانوادگی (ماده ۱۰۲) کاهش میانگین سن ازدواج (ماده ۱۰۲، بند الف) توسعه اقتصاد خانواده (ماده ۱۰۲، بند ب) حمایت از ازدواج جوانان (ماده ۹۴، تبصره ۴) ترویج ازدواج پایدار (ماده ۱۰۲، بند ت) صلح و سازش خانوادگی (ماده ۱۰۲، بند خ) هماهنگی سیاست‌های خانواده (ماده ۱۰۲، بند ذ) کاهش نرخ طلاق (ماده ۱۰۴، بند الف) ضد ارزش بودن طلاق (ماده ۱۰۴، بند ب)	تحکیم نهاد خانواده (ماده ۸۰، بند الف) همسرگزینی صحیح (ماده ۸۰، بند الف) ازدواج پایدار (ماده ۸۰، بند الف) کاهش طلاق (ماده ۸۰، بند الف) شناخت تحولات حوزه زنان و خانواده (ماده ۸۰، بند ب) تقویت رویکرد الگوی سوم زن ایرانی (ماده ۸۰، بند ب) پیمایش ملی (ماده ۸۰، تبصره ۱ بند ب) توانمندسازی زنان (ماده ۸۰، بند ب) حمایت از زنان سرپرست خانوار (ماده ۸۰، بند ب) کنترل طلاق (ماده ۸۰، بند ت) اشتغال بانوان (ماده ۸۰، بند ت) بازآرایی ساختار مهد کودک متنوع (ماده ۸۱، بند ب)		قوی
۴	سازماندهی نهاد خانواده	جلوگیری از کاهش نرخ باروری ارتقای نرخ باروری با رویکرد اسلامی پایش مستمر جمعیتی	افزایش نرخ باروری (ماده ۱۰۲، بند ت) درمان ناباروری (ماده ۱۰۲، بند ح) رصد و پایش تحولات جمعیت (ماده ۱۰۲، بند ذ)	سامان‌دهی ناباروری (ماده ۸۱، بند پ) تسهیل فرزندآوری (ماده ۸۱، بند ت) رصد سنجه‌های عملکردی جمعیت (ماده ۷۹)		قوی

رد.	راهبرد کلان.	کد اهداف نقشه مهندسی	کد اهداف برنامه ششم	کد اهداف برنامه هفتم	توصیف وضعیت انسجام	ارزبانی انسجام
۵	فرهنگی و نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی	طراحی آداب و سبک زندگی اسلامی-ایرانی نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی فردی ترویج سبک زندگی خانوادگی گسترش سبک زندگی اجتماعی اسلامی	توسعه فرهنگ کتابخوانی (ماده ۹۲، بند ث) احیای هنرهای سنتی (ماده ۹۸، بند ب) حمایت از صنایع دستی (ماده ۹۸) احیای روستاهای تاریخی (ماده ۹۹) رعایت سبک زندگی اسلامی (ماده ۱۰۲) ترویج سبک زندگی خانوادگی (ماده ۱۰۴، بند ب) توسعه فضاهای ورزشی (ماده ۹۶) توسعه ورزش همگانی (ماده ۹۴) حفظ ارزش‌های اسلامی-انقلابی تقویت هویت ملی	معرفی مفاخر در جهت تحکیم سبک زندگی و تقویت هم‌بستگی ملی (ماده ۷۵، بند ر) ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی (ماده ۸۳، بند د) توسعه ورزش‌های همگانی و قهرمانی (ماده ۷۸، بند الف) توسعه اقتصاد ورزش (ماده ۷۸، بند ت) توسعه زنجیره صنایع دستی (ماده ۸۳، بند د) آینده‌پژوهی روندهای سبک زندگی (ماده ۷۵، بند ب)	اهداف غایب برنامه ششم و هفتم: طراحی الگوی سبک زندگی اسلامی-ایرانی؛ اهداف غایب برنامه هفتم: نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی فردی طراحی آداب و سبک زندگی اسلامی-ایرانی ترویج سبک زندگی خانوادگی توصیف: اهداف فردی برنامه ششم نسبت به توقعات نقشه مهندسی محدود است و به حوزه کتاب‌خوانی اکتفا شده است.	۷۱

رد.	راهبرد کلان	کد اهداف نقشه مهندسی	کد اهداف برنامه ششم	کد اهداف برنامه هفتم	توصیف وضعیت انسجام	ارزیابی انسجام
۶	نظم و امنیت اجتماعی	انسجام بخشی نهادی تقویت مشارکت نهادهای اجتماعی گسترش نظم و قانون گرایي تقویت احساس امنیت عمومی رفع موانع فرهنگی و ساختاری	-	<p>رسیدگی به تخلفات (ماده ۷۵ بند پ)</p> <p>سلامت اجتماعی (ماده ۸۴ بند اصلی)</p> <p>رصد اجتماعی (ماده ۸۵ بند الف)</p> <p>پیشگیری اولیه (ماده ۸۵ بند ب)</p> <p>گزارش اجتماعی (ماده ۸۵ بند پ)</p> <p>فوریت های اجتماعی (ماده ۸۵ بند ت)</p> <p>سامان دهی نقاط آسیب (ماده ۸۵ بند ث)</p> <p>سلامت اقتصادی باشگاه های ورزشی (ماده ۷۸ بند ب)</p> <p>کنترل طلاق با هدف پیشگیری از آسیب های اجتماعی (ماده ۸۰ بند ت)</p>	<p>اهداف غایب برنامه ششم: انسجام بخشی نهادی تقویت مشارکت نهادهای اجتماعی گسترش نظم و قانون گرایي تقویت امنیت عمومی رفع موانع فرهنگی و ساختاری</p>	<p>برنامه ششم: نظم و امنیت اجتماعی</p> <p>برنامه هفتم: فوری</p>

رد.	راهبرد کلان	کد اهداف نقشه مهندسی	کد اهداف برنامه ششم	کد اهداف برنامه هفتم	توصیف وضعیت انسجام	ارزیابی انسجام
۷	تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقاء اخلاق، رفتار و حقوق اسلامی	تبیین اخلاق اسلامی نهادینه‌سازی رفتار اسلامی ارتقای نظام حقوقی اجتماعی تقویت نظام حقوقی سیاسی سازوکارهای اسلامی نشاط طراحی الگوهای گردشگری	صیانت از میراث فرهنگی (ماده ۹۸) (ماده ۹۸، بند الف، جزء ۱) توسعه گردشگری (ماده ۹۸) تدوین سند گردشگری (ماده ۱۰۰، بند الف) پیوست تخصصی گردشگری (ماده ۱۰۰، بند الف، جزء ۱) حمایت مالی گردشگری (ماده ۱۰۰، بند الف، جزء ۲) توسعه زیرساخت گردشگری (ماده ۱۰۰، بند الف، جزء ۳) تنظیم آیین‌نامه گردشگری (ماده ۹۸، بند الف، جزء ۲) (ماده ۱۰۰، تبصره بند الف) سامان‌دهی گردشگری طبیعی (ماده ۱۰۰، بند ب) مدیریت یکپارچه میراث مدیریت درآمدهای میراث واگذاری خدمات گردشگری (ماده ۱۰۰، بند ث) تنظیم تعرفه‌های گردشگری (ماده ۱۰۰، تبصره بند ث)	توسعه گردشگری (ماده ۸۲، بند اصلی) تشکل‌های گردشگری (ماده ۸۳، بند الف) تسهیل فرایندهای سرمایه‌گذاری گردشگری (ماده ۸۳، بند ت) حفاظت از میراث (ماده ۸۳، بند پ)	اهداف غایب برنامه ششم و هفتم: تبیین اخلاق اسلامی نهادینه‌سازی رفتار اسلامی ارتقای نظام حقوقی اجتماعی تقویت نظام حقوقی سیاسی	۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱

رد.	راهبرد کلان	کد اهداف نقشه مهندسی	کد اهداف برنامه ششم	کد اهداف برنامه هفتم	توصیف وضعیت انسجام	ارزیابی انسجام
۸	الگوی کار اسلامی	طراحی الگوی اخلاق کار اسلامی استقرار الگوی اسلامی فرهنگ کار اقتصادی طراحی الگوی اسلامی رفتار اقتصادی دولت طراحی و استقرار رفتار اسلامی اقتصادی مردم	-	-	اهداف غایب برنامه ششم و هفتم: طراحی الگوی اخلاق کار اسلامی استقرار الگوی اسلامی فرهنگ کار اقتصادی طراحی الگوی اسلامی رفتار اقتصادی دولت طراحی و استقرار رفتار اسلامی اقتصادی مردم	۰.۰۰ ۰.۰۰
۹	۹.۰	تبیین هنر متعهد ترویج هنر استکبارستیز نهادینه سازی هنر تعالی بخش تعمیق درک زیباشناختی بهره گیری از هنر برای تحکیم فرهنگ اسلامی و گفتنمان انقلاب	حمایت از تولیدات فاخر (ماده ۹۲) ارتقای کارکرد فرهنگی و هنری مساجد (ماده ۹۵ بند ج) ارتقای جایگاه پیشکسوتان هنر (ماده ۹۲) احیای هنرهای سنتی در حال زوال (ماده ۹۸ بند ب)	افزایش تولید پویانمایی (ماده ۷۶ بند ب) گسترش رشته پویانمایی (ماده ۷۴) تولید فیلم سینمایی فاخر (ماده ۷۴) ارتقای جایگاه پیشکسوتان هنر (ماده ۹۲)	اهداف غایب برنامه ششم و هفتم: تبیین هنر متعهد ترویج هنر استکبارستیز تعمیق درک زیباشناختی نهادینه سازی هنر تعالی بخش	۰.۰۰ ۰.۰۰

رد.	راهبرد کلان	کد اهداف نقشه مهندسی	کد اهداف برنامه ششم	کد اهداف برنامه هفتم	توصیف وضعیت انسجام	ارزیابی انسجام
۱۰	طراحی و استقرار نظام جامع ارتباطی و رسانه‌ای ارزش‌مدار	طراحی نظام جامع اطلاعاتی استقرار نظام رسانه‌ای دینی و انقلابی طراحی نظام ارتباطاتی اخلاقی	تقویت تولیدات رسانه‌ای (ماده ۹۳)	تربیت مربی سواد فضای مجازی (ماده ۷۴) گزارش عملکرد سنجش‌های رسانه‌ای (ماده ۷۴) آموزش سواد رسانه‌ای (ماده ۷۶) تقویت پایگاه سیاسی اجتماعی دولت (ماده ۷۶، بند الف) تولید محتوای فاخر در حوزه فضای مجازی (ماده ۷۶، بند الف) مرجعیت رسانه‌ای (ماده ۷۷) اثربخشی رسانه ملی (ماده ۷۷) دسترسی رسانه‌ای برای عموم مردم (ماده ۷۷، بند ب) توسعه پهنای باند (ماده ۷۷، بند ب) توسعه حکمرانی و تنظیم‌گری رسانه‌ای (ماده ۷۷، بند پ، تبصره ۱) تنظیم مقررات رسانه (ماده ۷۷، بند پ)	اهداف غایب برنامه ششم و هفتم: طراحی نظام ارتباطاتی اخلاقی اهداف غایب برنامه ششم: طراحی نظام جامع اطلاعاتی استقرار نظام رسانه‌ای دینی و انقلابی طراحی نظام ارتباطاتی اخلاقی	برنامه ششم: خیلی ضعیف / برنامه هفتم: قوی

رد.	راهبرد کلان	کد اهداف نقشه مهندسی	کد اهداف برنامه ششم	کد اهداف برنامه هفتم	توصیف وضعیت انسجام	ارزایی انسجام
۱۱	تأثیر گذاری جهانی	گسترش تأثیرگذاری فرهنگی جهانی معرفی دستاوردهای فرهنگی ایران تر و یج الگوهای موفق اسلامی جهانی اسلام گفتمان اسلام ناب	تقویت تعاملات بین المللی (ماده ۹۲) حضور جهانی فرهنگی (ماده ۹۲، بند ج) ثبت میراث جهانی (ماده ۹۸، بند ب)	روشن نمودن گفتمان بین المللی انقلاب اسلامی در حوزه زنان (ماده ۸۰، تبصره ۲ بند ب) گردشگری مذهبی (ماده ۸۳، بند ح) ترویج اندیشه امام (ماده ۷۵، بند ت، جزء ۱) ترویج اندیشه رهبری (ماده ۷۵، بند ت، جزء ۲)	اهداف غایب برنامه ششم: ترویج الگوهای موفق اسلامی جهانی سازی گفتمان اسلام ناب اهداف غایب برنامه هفتم: معرفی دستاوردهای فرهنگی ایران	متوسط
۱۲	بازنگری نظامها	بازنگری اهداف فرهنگی نظامها اصلاح کارکردهای فرهنگی نظامات اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظامات	اصلاح قوانین رسانه‌ای (ماده ۹۲، بند ج، جزء ۲) ارتقای جایگاه اصحاب فرهنگ (ماده ۹۲) واگذاری تصدی گری فرهنگی (ماده ۹۲، بند ب) تشویق سرمایه گذاری خصوصی (ماده ۹۲، بند ث) حمایت از ناشران (ماده ۹۲، بند ج) امنیت شغلی اصحاب فرهنگ (ماده ۹۲، بند ج، جزء ۱) استقرار نظام صنفی (ماده ۹۲، بند ج، جزء ۱)	بازسازی انقلابی ساختار فرهنگی (ماده ۷۵، بند الف) مسجدمحوری (ماده ۷۵، بند ث) مردمی سازی (ماده ۷۵، بند ث) مردمی سازی فرهنگ (ماده ۷۵، بند د) حمایت از مساجد (ماده ۷۶، بند ت) خدمات مسجدی (ماده ۷۶، تبصره ۱ بند ت) خودکفایی مساجد (ماده ۷۶، تبصره ۲ بند ت)		متوسط
۱۳	بازنگری نرم	سامان دهی جبهه فرهنگی انقلاب راهبری جنگ نرم ارتقای قدرت نرم اسلامی تقویت مؤلفه های قدرت نرم نظام	مقاوم سازی فرهنگی (ماده ۹۲) مقابله فعال و هوشمند با جنگ نرم (ماده ۱۰۲، بند ب)	ترویج فرهنگ ایثار (ماده ۷۵، بند ج) مقابله با تهاجم مواجهه مؤثر با جنگ نرم (ماده ۷۷) ثبت آثار انقلابی (ماده ۸۳، بند خ)	اهداف غایب برنامه ششم و هفتم: سامان دهی جبهه فرهنگی اسلامی راهبری جنگ نرم	متوسط

۳-۱-۲. توصیف هم‌افزایی‌ها و شکاف‌های اهداف

هم‌افزایی‌ها: مقایسه اهداف نقشه مهندسی فرهنگی با برنامه‌های ششم و هفتم توسعه، هم‌گرایی‌های قابل توجهی را در اولویت‌های سیاستی نشان می‌دهد که انسجام در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی را تقویت می‌کند. هر سه سند بر تقویت فرهنگ اسلامی و مذهبی، از جمله ترویج فرهنگ قرآنی، سیره اهل‌بیت، مهدویت و توسعه زیارت (مانند ماده ۹۷ برنامه ششم و ماده ۷۶ برنامه هفتم) تأکید دارند که این امر نشان‌دهنده تعهد مشترک به هویت دینی است. در حوزه خانواده نیز اهداف مشترکی مانند تحکیم نهاد خانواده، ترویج ازدواج پایدار و کاهش طلاق (مانند ماده ۱۰۲ برنامه ششم و ماده ۷۶ برنامه هفتم) مشاهده می‌شود که بر اهمیت بنیان‌های اجتماعی دلالت دارد. افزایش نرخ باروری، پایش تحولات جمعیتی و حمایت از درمان ناباروری (مانند ماده ۱۰۲ برنامه ششم) نیز در هر سه سند برجسته است. همچنین، ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی یا خانوادگی و توسعه گردشگری، به‌ویژه گردشگری مذهبی و حفاظت از میراث فرهنگی (مانند ماده ۱۰۰ برنامه ششم و ماده ۸۳ برنامه هفتم)، از دیگر نقاط هم‌گرایی به شمار می‌روند. در نهایت، مقابله با جنگ نرم و تقویت قدرت نرم اسلامی (مانند ماده ۱۰۲ برنامه ششم) در هر سه سند در اولویت قرار دارد. این هم‌پوشانی‌ها که در جدول ۱ به تفصیل ارائه شده‌اند، نشان‌دهنده هم‌سوایی در راستای تقویت هویت ملی و دینی است.

شکاف‌ها: تحلیل مقایسه‌ای اهداف نقشه مهندسی فرهنگی با برنامه‌های ششم و هفتم توسعه، شکاف‌های سیاستی قابل توجهی را نشان می‌دهد که انسجام سیاست‌گذاری فرهنگی را تحت‌تأثیر قرار داده است. نقشه مهندسی فرهنگی، با رویکردی کلان‌نگر، به هدف‌گذاری برای طراحی الگوی کار، رفتار و اخلاق اقتصادی اسلامی پرداخته است، در حالی که برنامه‌های ششم و هفتم فاقد راهبردها و اهداف معینی در این زمینه‌اند؛ این در حالی است که یکی از ارکان اساسی سبک زندگی ایرانیان با مقوله کار و بازار پیوند دارد.

همچنین، نقشه به «بازآفرینی نظام فکری» با جزئیاتی مانند بازنگری ساختارها و میراث تمدنی و نیز «طراحی و نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی» توجه ویژه‌ای دارد، در حالی که این اهداف در برنامه‌های ششم و هفتم یا غایب‌اند یا به‌صورت ضعیف پوشش داده شده‌اند. به‌عنوان مثال، در مقوله سبک زندگی فردی که از محورهای مورد توجه نقشه است، برنامه ششم صرفاً به ترویج کتاب‌خوانی بسنده کرده که فاقد جامعیت لازم است، و برنامه هفتم نیز پرداخت خاصی به این موضوع ندارد.

علاوه بر این، «نهادینه سازی و ارتقای اخلاق، رفتار و حقوق اسلامی» از اهداف برجسته نقشه مهندسی فرهنگی است، اما برنامه ششم به جای پرداخت همه جانبه به این مقوله، عمدتاً بر «توسعه گردشگری» متمرکز شده است (مانند مواد ۹۸ برنامه ششم و ۸۲ برنامه هفتم)، که نشان دهنده عدم انسجام در نحوه پرداخت به الگوهای رفتاری ایرانیان است.

در زمینه «طراحی و استقرار نظام جامع ارتباطی و رسانه‌ای ارزش مدار»، نقشه مهندسی به صراحت و با گستردگی به این مقوله پرداخته، اما در برنامه ششم بسیار ضعیف و در برنامه هفتم در حد متوسط دنبال شده است. این در حالی است که ارتباطات و رسانه از مسائل حیاتی حکمرانی فرهنگی در دوران معاصر به شمار می‌روند.

در نهایت، جای خالی توجه ویژه به هنر مقاومت و استکبارستیز، و فقدان هماهنگی نهادی برای پرداخت جدی به این حوزه‌ها در برنامه‌های توسعه، به روشنی احساس می‌شود، زیرا اغلب اهداف فرهنگی موجود فاقد جهت‌گیری مقاومتی‌اند و از مفاهیم کلی و مبهمی مانند «فاخر» برای توصیف محصولات فرهنگی مطلوب استفاده شده است. این شکاف‌ها، که در جدول ۱ به تفصیل نمایش داده شده‌اند، نشان دهنده تفاوت در اولویت‌های کلان و بلندنگر نقشه با رویکردهای اجرایی موجود در برنامه‌های توسعه‌اند.

۳-۲. بررسی انسجام ابزار

۳-۲-۱. معرفی جدول فراوانی ابزارهای سیاست‌گذاری

جدول حاضر (جدول ۳) فراوانی ابزارهای سیاست‌گذاری (اطلاع‌رسانی، اقتدار، پشتیبانی مالی، سازمان‌دهی) را براساس ۱۳ راهبرد نقشه مهندسی فرهنگی (۱۳۹۲)، در مقایسه با برنامه ششم توسعه (۱۳۹۶-۱۴۰۲) و برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۳-۱۴۰۷) نمایش می‌دهد. این جدول، با بهره‌گیری از چارچوب هاوالت (۱۹۹۷)، توزیع ابزارها را برای هر راهبرد (مانند تقویت فرهنگ اسلامی-ایرانی، تحکیم خانواده، و مقابله با جنگ نرم) تحلیل می‌کند تا الگوهای انسجام، هم‌گرایی‌ها، و شکاف‌های ابزاری را روشن سازد. داده‌ها از اسناد استخراج شده و نشان دهنده رویکردهای ابزاری این سه سند هستند. این جدول مبنایی برای ارزیابی انسجام ابزارها براساس حوزه‌های محتوایی واحد و شناسایی اولویت‌های سیاست‌گذاران فراهم می‌کند. جدول مقایسه فراوانی و درصد ابزارها مستظهر به سه سند پشتیبان (مانند جدول تطبیق ابزارهای هاوالت با اهداف و ابزارهای استخراج‌شده) است که به جهت رعایت اختصار در مقاله درج نگردیده است.

جدول ۳- پوشش ابزارهای نقشه مهندسی فرهنگی در برنامه‌های ششم و هفتم

رد.	راهبرد کلان	دسته‌بندی هاوالت	ابزارهای نقشه مهندسی (فراوانی / درصد)		ابزارهای برنامه ششم		ابزارهای برنامه هفتم		ارزیابی انسجام
			۶	۳۵٪	۲	۱۸٪	۲	۶۷٪	
۱	فرهنگ اسلامی-ایرانی	سازمان‌دهی	۶	۳۵٪	۲	۱۸٪	۲	۶۷٪	متوسط
		اطلاع‌رسانی	۷	۴۱٪	۰	۰٪	۱	۳۳٪	
		اقتدار	۳	۱۸٪	۷	۵۸٪	۰	۰٪	
		پشتیبانی مالی	۱	۶٪	۳	۲۵٪	۰	۰٪	
۲	بازسازی نظام فکری	سازمان‌دهی	۸	۴۲٪	۰	۰٪	۰	۰٪	ضعیف
		اطلاع‌رسانی	۵	۲۶٪	۰	۰٪	۰	۰٪	
		اقتدار	۶	۳۲٪	۰	۰٪	۰	۰٪	
		پشتیبانی مالی	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	
۳	تحکیم نهاد خانواده	سازمان‌دهی	۱۹	۳۶٪	۷	۳۹٪	۶	۳۲٪	متوسط
		اطلاع‌رسانی	۱۹	۳۶٪	۳	۱۷٪	۹	۴۷٪	
		اقتدار	۸	۱۵٪	۳	۱۷٪	۰	۰٪	
		پشتیبانی مالی	۷	۱۳٪	۵	۲۸٪	۴	۲۱٪	
۴	جمعیت	سازمان‌دهی	۵	۳۱٪	۰	۰٪	۱	۳۳٪	ضعیف
		اطلاع‌رسانی	۷	۴۴٪	۰	۰٪	۰	۰٪	
		اقتدار	۳	۱۹٪	۰	۰٪	۰	۰٪	
		پشتیبانی مالی	۱	۶٪	۲	۱۰۰٪	۲	۶۷٪	

ارزیابی انسجام	ابزارهای برنامه هفتم		ابزارهای برنامه ششم		ابزارهای نقشه مهندسی (فراوانی / درصد)		دسته بندی هاوالت	راهبرد کلان	رد.
متوسط	٪۴۰	۲	٪۴۴	۴	٪۲۹	۱۴	سازمان دهی	سبک زندگی اسلامی	۵
	٪۲۰	۱	٪۲۲	۲	٪۳۸	۱۸	اطلاع رسانی		
	٪۲۰	۱	٪۰	۰	٪۱۵	۷	اقتدار		
	٪۲۰	۱	٪۳۳	۳	٪۱۹	۹	پشتیبانی مالی		
ضعیف	٪۲۰	۱	-	۰	٪۴۱	۱۲	سازمان دهی	نظم و امنیت اجتماعی	۶
	٪۴۰	۲	-	۰	٪۲۸	۸	اطلاع رسانی		
	٪۴۰	۲	-	۰	٪۱۰	۳	اقتدار		
	٪۰	۰	-	۰	٪۲۱	۶	پشتیبانی مالی		
ضعیف	٪۰	۰	٪۱۳	۲	٪۴۵	۱۳	سازمان دهی	اخلاق، رفتار و حقوق اسلامی	۷
	٪۵۰	۲	٪۰	۰	٪۳۸	۱۱	اطلاع رسانی		
	٪۰	۰	٪۴۷	۷	٪۳	۱	اقتدار		
	٪۵۰	۲	٪۴۰	۶	٪۱۴	۴	پشتیبانی مالی		
ضعیف	-	۰	-	۰	٪۵۵	۱۲	سازمان دهی	الگوی کار اسلامی	۸
	-	۰	-	۰	٪۱۴	۳	اطلاع رسانی		
	-	۰	-	۰	٪۹	۲	اقتدار		
	-	۰	-	۰	٪۲۳	۵	پشتیبانی مالی		

رد.	راهبرد کلان	دسته بندی هاوالت	ابزارهای نقشه مهندسی (فراوانی / درصد)		ابزارهای برنامه ششم		ابزارهای برنامه هفتم		ارزایی انسجام
۹	هر	سازمان دهی	۳	٪۱۴	۰	٪	۰	٪۰	ضعیف
		اطلاع رسانی	۷	٪۳۳	۰	٪۰	۰	٪۰	
		اقتدار	۹	٪۴۳	۱	٪۱۰۰	۰	٪۰	
		پشتیبانی مالی	۲	٪۱۰	۰	٪	۳	٪۱۰۰	
۱۰	رساله	سازمان دهی	۵	٪۲۰	۰	٪۰	۳	٪۳۷,۵	ضعیف
		اطلاع رسانی	۱۱	٪۴۴	۰	٪۰	۲	٪۲۵	
		اقتدار	۷	٪۲۸	۰	٪۰	۱	٪۱۲,۵	
		پشتیبانی مالی	۲	٪۸	۱	٪۱۰۰	۲	٪۲۵	
۱۱	تأثیر گذاری جهانی	سازمان دهی	۶	٪۲۰	۱	٪۱۰۰	۱	٪۱۶,۶۷	ضعیف
		اطلاع رسانی	۱۵	٪۵۰	۰	٪۰	۴	٪۶۶,۶۷	
		اقتدار	۶	٪۲۰	۰	٪۰	۰	٪۰	
		پشتیبانی مالی	۳	٪۱۰	۰	٪۰	۱	٪۶۶,۶۷	
۱۲	بازنگری نظام‌ها	سازمان دهی	۶	٪۲۱	۱	٪۱۴	۵	٪۷۱	ضعیف
		اطلاع رسانی	۱۵	٪۵۲	۰	٪۰	۰	٪۰	
		اقتدار	۴	٪۱۴	۴	٪۵۷	۰	٪۰	
		پشتیبانی مالی	۴	٪۱۴	۲	٪۲۹	۲	٪۲۹	

ارزانی انسجام	ابزارهای برنامه هفتم		ابزارهای برنامه ششم		ابزارهای نقشه مهندسی (فراوانی / درصد)		دسته بندی هاوالت	راهبر کلان	رد.
ضعیف	۷۵٪	۳	۰٪	۰	۴۱٪	۱۱	سازمان دهی	۹۰٪ توسعه	۱۳
	۰٪	۰	۱۰۰٪	۱	۳۷٪	۱۰	اطلاع رسانی		
	۰٪	۰	۰٪	۰	۱۵٪	۴	اقتدار		
	۲۵٪	۱	۰٪	۰	۷٪	۲	پشتیبانی مالی		

جدول ۴- تعداد ابزارها براساس دسته بندی هاوالت

دسته بندی هاوالت	نقشه مهندسی فرهنگی	برنامه ششم توسعه	برنامه هفتم توسعه
اطلاع رسانی	۱۲۰	۵	۲۱
اقتدار	۶۳	۲۲	۴
پشتیبانی مالی	۴۶	۲۲	۱۸
سازمان دهی	۱۳۶	۱۷	۲۴
کل ابزارها	۳۶۵	۶۶	۶۷

جدول ۵- درصد ابزارهای سیاست گذاری براساس دسته بندی هاوالت

دسته بندی هاوالت	نقشه مهندسی فرهنگی	برنامه ششم توسعه	برنامه هفتم پیشرفت
اطلاع رسانی	۳۲.۹٪	۷.۶٪	۳۱.۳٪
اقتدار	۱۷.۳٪	۳۳.۳٪	۶.۰٪
پشتیبانی مالی	۱۲.۶٪	۳۳.۳٪	۲۶.۹٪
سازمان دهی	۳۷.۳٪	۲۵.۸٪	۳۵.۸٪
تعداد کل ابزارها	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪

۳-۲-۲. توضیحات انسجام ابزاری نقشه مهندسی فرهنگی، برنامه ششم و هفتم توسعه

انسجام ابزارهای سیاست‌گذاری در اسناد کلان ملی، مانند نقشه مهندسی فرهنگی و برنامه‌های توسعه، برای تحقق اهداف فرهنگی و تقویت هویت اسلامی-ایرانی حیاتی است. چهارچوب هاوالت (۱۹۹۷)، با دسته‌بندی ابزارها به اطلاع‌رسانی، اقتدار، پشتیبانی مالی، و سازمان‌دهی، امکان تحلیل رویکردهای ابزاری را فراهم می‌کند. این مطالعه با استفاده از داده‌های آماری (نقشه مهندسی: ۳۶۵ ابزار؛ برنامه ششم: ۶۶ ابزار؛ برنامه هفتم: ۶۷ ابزار)، رویکردهای ابزاری این اسناد را بررسی می‌کند. تحلیل بر توزیع ابزارها، هم‌گرایی‌ها، واگرایی‌ها، و شکاف‌ها تمرکز دارد و پیامدهای سیاستی را برای انسجام فرهنگی ارزیابی می‌کند. توزیع ابزارها و انسجام ابزاری جدول به شرح ذیل است.

۳-۲-۲-۱. نقشه مهندسی فرهنگی

نقشه مهندسی فرهنگی با ۳۶۵ ابزار، رویکردی جامع و هویت‌محور را دنبال می‌کند. توزیع ابزارها شامل ۱۲۰ ابزار اطلاع‌رسانی (۳۲٫۹٪)، ۶۳ ابزار اقتدار (۱۷٫۳٪)، ۴۶ ابزار پشتیبانی مالی (۱۲٫۶٪)، و ۱۳۶ ابزار سازمان‌دهی (۳۷٫۳٪) است. وزن بالای سازمان‌دهی (۱۳۶ ابزار) نشان‌دهنده تأکید بر ساختارسازی، طراحی و تدوین اسناد موضوعی (مانند موسیقی) و هماهنگی نهادی (مانند سامان‌دهی تشکل‌های مردمی یا محوریت مساجد) است که برای نهادینه‌سازی ارزش‌های فرهنگی مانند فرهنگ قرآنی و سبک زندگی اسلامی-ایرانی طراحی شده است. اطلاع‌رسانی (۱۲۰ ابزار) با ترویج گفتمان‌های دینی و ملی (مانند ایثار و قرآن) نقش کلیدی در هویت‌سازی دارد. با این حال، اقتدار (۱۷٫۳٪) و پشتیبانی مالی (۱۲٫۶٪) وزن کمتری دارند، که نشان‌دهنده ضعف در تنظیم‌گری قانونی و تخصیص منابع مالی است. این توزیع رویکردی گفتمان‌محور و ساختاری را منعکس می‌کند که به دنبال نهادینه‌سازی بلندمدت فرهنگ است، اما برای اجرا، به ابزارهای الزام‌آور و مالی بیشتری نیاز دارد.

۳-۲-۲-۲. برنامه ششم توسعه

برنامه ششم با ۶۶ ابزار (۵ اطلاع‌رسانی: ۷٫۶٪؛ ۲۲ اقتدار: ۳۳٫۳٪؛ ۲۲ پشتیبانی مالی: ۳۳٫۳٪؛ ۱۷ سازمان‌دهی: ۲۵٫۸٪) رویکردی عمل‌گرا و زیرساختی را دنبال می‌کند. وزن بالای اقتدار و پشتیبانی مالی (هر کدام ۳۳٫۳٪) نشان‌دهنده تمرکز بر تنظیم‌گری (مانند نظارت بر محتوای فرهنگی، ماده ۹۴) و تخصیص منابع (مانند بودجه برای نهادهای مذهبی، ماده ۹۲) است. سازمان‌دهی (۱۷ ابزار) به هماهنگی‌های اجرایی (مانند سامان‌دهی گردشگری، ماده ۱۰۰) اختصاص دارد، اما

اطلاع‌رسانی (۵ ابزار) بسیار محدود است که نشان‌دهنده ضعف در ترویج گفتمان‌های فرهنگی (مانند هویت ایرانی) است. این توزیع رویکردی اجرایی با تأکید بر زیرساخت‌های ملموس (مانند مساجد و بقاع) را نشان می‌دهد، اما فقدان اطلاع‌رسانی، انسجام فرهنگی را در حوزه‌های هویتی کاهش داده است.

۳-۲-۳. برنامه هفتم پیشرفت

برنامه هفتم با ۶۷ ابزار (۲۱ اطلاع‌رسانی: ۳، ۳۱، ۴؛ اقتدار: ۶، ۱۸؛ پشتیبانی مالی: ۹، ۲۶، ۲۴؛ سازمان‌دهی: ۸، ۳۵) رویکردی مسائل محور و ترکیبی را دنبال می‌کند. اطلاع‌رسانی (۲۱ ابزار) با تمرکز بر تولید محتوا (مانند محتوای فاخر، ماده ۷۶) و آموزش (مانند سواد رسانه‌ای) برجسته است که نشان‌دهنده تلاش برای پاسخ به چالش‌های نوظهور (مانند جنگ نرم) است. سازمان‌دهی (۲۴ ابزار) بر شبکه‌سازی و هماهنگی (مانند شورای هماهنگی قرآنی، ماده ۷۶) تأکید دارد. با این حال، اقتدار (۴ ابزار) به شدت محدود است که نشان‌دهنده ضعف در تنظیم‌گری و نظارت (مانند قوانین دیجیتال) است. پشتیبانی مالی (۱۸ ابزار) متعادل است، اما کمتر از ششم است. این توزیع رویکردی محتوا محور و هماهنگی محور را منعکس می‌کند که به مسائل دیجیتال و اجتماعی پاسخ می‌دهد، اما کمبود اقتدار، پایداری آن را تهدید می‌کند.

۳-۲-۴. هم‌افزایی ابزاری

هم‌گرایی‌ها در استفاده از ابزارهای سازمان‌دهی و اطلاع‌رسانی در هر سه سند مشاهده می‌شود. نقشه مهندسی و برنامه هفتم در اطلاع‌رسانی (۹، ۳۲٪ و ۳، ۳۱٪) هم‌سو هستند، به‌ویژه در ترویج فرهنگ قرآنی و جنگ نرم (مانند آموزش دینی در نقشه و تولید محتوای فاخر در ماده ۷۶ هفتم). سازمان‌دهی نیز در هر سه سند قوی است (نقشه: ۳، ۳۷٪؛ ششم: ۸، ۲۵٪؛ هفتم: ۸، ۳۵٪). با تمرکز بر هماهنگی نهادی (مانند مساجد در ماده ۹۵ ششم و شوراهای فرهنگی در هفتم). این هم‌گرایی نشان‌دهنده تعهد مشترک به ساختارسازی و گفتمان‌سازی فرهنگی است، که برای تقویت هویت دینی و ملی ضروری است. همچنین، پشتیبانی مالی در ششم و هفتم (۳، ۳۳٪ و ۹، ۲۶٪) به اهداف مشترک مانند توسعه نهادهای مذهبی (مانند ماده ۹۲ ششم) خدمت می‌کند که با اهداف نقشه هم‌راستا است.

۳-۲-۲-۵. شکاف‌ها

واگرایی‌ها در وزن ابزارهای اقتدار و اطلاع‌رسانی برجسته است. نقشه مهندسی با اقتدار متوسط (۱۷,۳٪)، بر قانون‌گذاری محدود (مانند نظارت بر عفاف) تمرکز دارد، اما برنامه ششم (۳,۳۳٪) تنظیم‌گری قوی‌تری (مانند نظارت بر رسانه، ماده ۹۴) و برنامه هفتم (۶٪) اقتدار بسیار ضعیفی دارد که شکافی در نظارت سیاستی ایجاد می‌کند. اطلاع‌رسانی در برنامه ششم (۷,۶٪) به شدت محدود است، برخلاف نقشه (۳۲,۹٪) و هفتم (۳۱,۳٪) که نشان‌دهنده غفلت از گفتمان‌سازی در ششم است.

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. تحلیل دلالت‌های یافته‌ها

تحلیل انسجام اهداف و ابزارهای نقشه مهندسی فرهنگی، برنامه ششم توسعه، و برنامه هفتم پیشرفت پرده از مشکلاتی در سیاست‌گذاری فرهنگی ایران برمی‌دارد. انسجام قوی در راهبردهای خانواده، جمعیت، و فرهنگ اسلامی (جدول ۲)، ریشه در فهم مشترکی از برخی از کلان‌مسائل انقلاب اسلامی در دهه اخیر دارد، اما این هم‌افزایی نسبت به مسائل امروز حوزه فرهنگ محدود است و از پاسخ به چالش‌های مدرن، مانند جهانی‌سازی و تهدیدات فضای مجازی بازمی‌ماند. شکاف‌های فاحش در راهبردهایی نظیر بازآفرینی نظام فکری، الگوی کار و بازار متناسب با فکر اسلامی، و هنر متعهد و استکبارستیز (غایب در ششم و هفتم) نشان‌دهنده غفلت برنامه‌های توسعه از برخی اهداف کلان نقشه است. این شکاف‌ها نه تنها انسجام را تضعیف می‌کنند، بلکه توانایی نظام فرهنگی را برای مقابله با تهاجمات جهانی‌سازی و هویت‌زدایی کاهش می‌دهند.

از منظر ابزاری، تسلط سازمان‌دهی (۳۷,۳٪ نقشه، ۳۵,۸٪ هفتم) و اطلاع‌رسانی (۳۲,۹٪ نقشه، ۳۱,۳٪ هفتم) در اسناد، نشانه‌ای از تلاش برای ساختارسازی و گفتمان‌سازی است، اما ضعف اقتدار در هفتم (۶٪) و اطلاع‌رسانی در ششم (۷,۶٪) (جدول ۵) نقص‌های جدی را آشکار می‌کند. برنامه ششم با اقتدار و پشتیبانی مالی قوی (هر کدام ۳۳,۳٪)، بر زیرساخت‌های ملموس تمرکز کرده، اما فقدان گفتمان‌سازی آن را به رویکردی منفعل تبدیل کرده است. برنامه هفتم، اگرچه به مسائل نوظهور (مثل جنگ نرم) پاسخ داده، اما نبود اقتدار، اجرای اهداف را شکننده می‌کند. جدول ۳ نشان می‌دهد که راهبردهایی مانند نظام فکری و الگوی کار اسلامی در برنامه‌ها عملاً فاقد ابزارند که این بی‌توجهی انسجام فرهنگی را به مخاطره انداخته است.

نقد اصلی به این اسناد، عدم هماهنگی بین چشم‌انداز کلان نقشه و ابزارهای اجرایی برنامه‌هاست. نقشه مهندسی، با وجود جامعیت، از کمبود ابزارهای الزام‌آور و مالی رنج می‌برد، در حالی که برنامه‌ها، با تمرکز بر اجرا، از عمق هویتی و گفتمانی فاصله گرفته‌اند. این ناهماهنگی سیاست‌گذاری فرهنگی را به مجموعه‌ای از اقدامات پراکنده تبدیل کرده که در برابر چالش‌های جهانی سازی و تحولات دیجیتال شکننده است.

۴-۲. چالش‌ها

نادیده انگاشتن هویت ملی: غیبت برخی اهداف هویت‌محور (مثل ترویج آیین‌های ایرانی) در برنامه‌ها، خطر کم‌رنگ شدن هویت ملی را در برابر جهانی‌سازی تشدید می‌کند. این نقص نتیجه دست‌کم‌انگاری ظرفیت‌های ارزشی سنت‌های دیرینه ایرانیان است.

ناکارآمدی رویکرد تمدنی فرهنگی: تأکید نقشه بر جهانی‌سازی گفتمان انقلاب اسلامی، در برنامه‌ها به اقدامات محدود (مثل حضور جهانی فرهنگی) تقلیل یافته است. این شکاف فرصت ایران برای ایفای نقش فعال در صحنه فرهنگی جهانی را تضعیف کرده است.

ضعف تنظیم‌گری: اقتدار ضعیف برنامه هفتم، به‌ویژه در حوزه دیجیتال، نشان‌دهنده ناتوانی در نظارت بر محتوای فرهنگی است که در عصر جنگ نرم، یک نقص استراتژیک محسوب می‌شود. پراکندگی نهادی: فقدان انسجام‌بخشی نهادی در برنامه‌ها، برخلاف تأکید نقشه، به ناهماهنگی بین نهادهای فرهنگی منجر شده و اثربخشی سیاست‌ها را کاهش داده است.

۴-۳. راهکارهای سیاستی برای رفع معضلات

برای رفع این معضلات، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

تلفیق استراتژیک گفتمان و اجرا: برنامه‌های توسعه باید اهداف هویتی نقشه (مثل آیین‌های ایرانی) را با ابزارهای اجرایی (مانند پشتیبانی مالی ششم) پیوند دهند. برای مثال، تخصیص بودجه به تولید محتوای بومی در پلتفرم‌های دیجیتال می‌تواند هویت ملی را تقویت کند.

بازسازی اقتدار سیاستی: برنامه هفتم نیازمند ابزارهای نظارتی قوی‌تر (مانند قوانین تنظیم‌گری دیجیتال) است تا از اهداف جنگ نرم و رسانه حمایت کند. الگوبرداری از اقتدار ششم (مثل ماده ۹۴) می‌تواند این شکاف را پر کند.

احیای راهبردهای مغفول: راهبردهای غایب (نظام فکری، الگوی کار اسلامی) باید در برنامه‌های آتی با ابزارهای اطلاع‌رسانی (آموزش دینی) و سازمان‌دهی (تشکیل کارگروه‌های تخصصی) احیا شوند.

تقویت رصد فرهنگی: ایجاد سامانه‌های رصد مبتنی بر اطلاع‌رسانی برای ارزیابی اثربخشی اهداف (مثل فرهنگ قرآنی) ضروری است، با الهام از رصد اجتماعی هفتم.

انسجام نهادی فراگیر: تشکیل شوراهای هماهنگی ملی، مشابه شورای قرآنی هفتم، برای عملیاتی کردن انسجام‌بخشی نهادی نقشه، مشارکت نهادهای مردمی را افزایش خواهد داد.

جهانی‌سازی فعال: ابزارهای اطلاع‌رسانی و پشتیبانی مالی باید برای تولید محتوای چندزبانه و حضور در مجامع جهانی تقویت شوند تا گفتمان اسلامی به صورت تهاجمی ترویج یابد.

بازتخصیص منابع مالی: بودجه‌های فرهنگی باید هدفمند به راهبردهای کم‌پوشش (مثل هنر متعهد) تخصیص یابند تا شکاف‌های ابزاری کاهش یابد.

منابع

۱. سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۵، قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶)، مجلس شورای اسلامی، rc.majlis.ir.
۲. سازمان برنامه و بودجه، ۱۴۰۳، قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۷-۱۴۰۳)، مجلس شورای اسلامی، rc.majlis.ir.
۳. شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲، نقشه مهندسی فرهنگی کشور، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، sccr.ir.
۴. عباسی، طیب، ۱۴۰۲، چرخه خط‌مشی عمومی: برخی دلالت‌های ضمنی مطالعات خط‌مشی در حوزه آموزش عالی، تهران، دانشگاه تهران.
۵. رحمت اله قلی پور؛ حسن دانایی فرد؛ علی نقی امیری؛ و محمد رضا عطاردی. (۱۳۹۴). مفهوم پردازی پدیده شکاف خط‌مشی در فرایند خط‌مشی‌گذاری فرهنگی. مجلس و راهبرد. بهار ۱۳۹۴. شماره ۸۱ صفحه ۹۱ تا ۱۲۶.
۶. طیب‌عباسی؛ و هانیه احمدی. (۱۳۹۶). توسعه مدلی برای اندازه‌گیری انسجام خط‌مشی‌های حوزه علوم، تحقیقات و فناوری در ایران. سیاست‌گذاری عمومی. تابستان ۱۳۹۶. دوره سوم. شماره ۲. صفحه ۱۲ تا ۱۷.
۷. حسن عابدی جعفری؛ محمد سعید تسلیمی؛ ابوالحسن فقیهی؛ و محمد شیخ زاده. (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت

راهبردی. پاییز و زمستان ۱۳۹۰. شماره ۱۰. صفحه ۱۰ تا ۱۵

8. Agranoff, R. J., 1985, *Intergovernmental management: Human services problem-solving in six metropolitan areas*, State University of New York Press.
9. Ashoff, G., 2005, *Enhancing policy coherence for development: justification. Recognition and Approaches to Achievement*, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, Tulpenfeld.
10. Barry, F., King, M., & Matthews, A., 2010. Policy coherence for development: Five challenges, *Irish Studies in International Affairs*, 21(1), 207-223.
11. Bass, S., & Dalal-Clayton, B., 2012, *Sustainable development strategies: a resource book*. Routledge.
12. Dayton-Johnson, J., & Katseli, L. T., 2006, *Migration, Aid and Trade: Policy Coherence for Development*, *Policy Brief* No. 28. OECD Publishing (NJ1).
13. Di Francesco, M., 2001, Process not outcomes in new public management? 'Policy coherence' in Australian government, *The Drawing Board: An Australian Review of Public Affairs*, 1(3), 103-116.
14. Duraiappah, A. K., & Bhardwaj, A., 2007, *Measuring policy coherence among the MEAs and MDGs*, Winnipeg: International Institute for Sustainable Development.
15. Huttunen, S., Kivimaa, P., & Virkamäki, V., 2014, The need for policy coherence to trigger a transition to biogas production, *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 12, 14-30.
16. May, P. J., Sapotichne, J., & Workman, S., 2006, Policy coherence and policy domains, *Policy Studies Journal*, 34(3), 381-403.
17. Oberthür, S., & Gehring, T., 2006, Institutional interaction in global environmental governance: The case of the Cartagena Protocol and the World Trade Organization, *Global Environmental Politics*, 6(2), 1-31.
18. OECD, 2003, *Policy coherence: Vital for global development*, OECD Observer.
19. Prontera, A., 2016, Subsystem politics and policy coherence in development cooperation: Evidence from four EU Member States, *Comparative European Politics*, 14, 298-318.